

# HELIKON

IRODALOMTUDOMÁNYI SZEMLE	REVUE DE L'INSTITUT D'ÉTUDES LITTÉRAIRES
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSEZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONTJA IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA	DU CENTRE DE RECHERCHE DES SCIENCES HUMAINES DE L'ACADÉMIE HONGROISE DES SCIENCES

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG / COMITÉ DE RÉDACTION

VARGA László  
főszerkesztő / directeur de la revue

T. ERDÉLYI Ilona  
FÖLDES Györgyi  
GRÁNICZ István  
HIRTES Sándor  
KARAFIÁTH Judit  
könyvtervező / livres  
ODORICS Ferenc  
SZENTPÉTERI Márton

Szili József  
Sörös Zsolt  
technikai szerkesztő / révision des textes

SZERKESZTŐSÉG / SECRÉTARIAT DE LA RÉDACTION  
1118 Budapest, Ménesi út 11–13. Tel.: (+36-1) 279-2762, fax: (+36-1) 3853-876  
E-mail: [helikon@btk.mta.hu](mailto:helikon@btk.mta.hu)  
<http://www.iti.mta.hu/helikon.html>

2015/1. – LXI. évfolyam | 2015/1. – LXI. année  
Megjelenik negyedévenként | Revue trimestrielle

## Kreatív írás az Amerikai Egyesült Államokban

Az évszázados hagyományra visszavezethető kreatív írás a szemináriumok el-  
szaporodásával és látványos terjeszkedésével az amerikai irodalomra legnagyobb  
hatást gyakorló változásnak tekinthető a második világháború után. Azonban  
nem pusztán az irodalommal kapcsolatos – kiöltői eredeti elképzelése szerint a tu-  
dományos és kritikai megközelítésekől eltérő – pedagógiai vállalkozásról van  
szó, melynek révén a szemináriumok hallgatói kreatív módon sajátítják el az iro-  
dalomértést, hanem a szövegek esztétikai megformáltságát alapvetően befolyáso-  
ló-meghatározó, intézményesült felsőoktatási gyakorlatról. A kreatív írás ameri-  
kai jelenségét, történetét és hatását bemutató számunk így a szerkesztői bevezető  
után két, nagyobb lélegzetű irodalomtörténeti tanulmány segítségével kíván bete-  
kintést nyújtani a vele kapcsolatos vitákba. Ezt követően pedig egy többszereplős  
interjú és egy magyarországi fejleményeket bemutató szemle révén igyekszünk fel-  
villantani, mi történt kreatív írás-ügyben nálunk. SÁRI B. László által szerkesztett  
összeállításunkat pedig a már szokásos szaktudományos bibliográfia zárja.

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

---

# TARTALOM

---

*Kreatív írás az Amerikai Egyesült Államokban*

## TANULMÁNYOK

SÁRI B. LÁSZLÓ: A kreatív írás-oktatás és a kortárs amerikai próza	3
D. G. MYERS: Utószó <i>Az elefántok tanítanak – Kreatív írás 1880 óta</i> című könyv második kiadásához (Fordította: Csikai Zsuzsanna)	24
MARK MCGURL: Amerika kicsinyített mása, avagy a program bolygóközi perspektívából (Fordította: Sári B. László)	40
VASS NORBERT: Az írás jegyében (Interjú Lackfi Jánossal, Horváth Viktorral, Gerevich Andrásal, Tóth Krisztinával, Kötter Tamással, Pion Istvánnal és Schein Gáborral)	72
SULYOK BLANKA: Kreatív írás középiskolás fokon	87
	105

## VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

### KÖNYVEK

WILLIAM F. EDMISTON: Sade: queer theorist / ARADI CSERGE	117
VALENTINE TOUTAIN-QUITTETIER – CHRIS RAUSEO (Dir.): Watteau au confluent des arts. Esthétiques de la grâce / MOLNÁR LUCA	118
TÜSKÉS GÁBOR: Hagyomány és kritika, Könyvek, könyvbírálatok a kora újkori európai irodalom és művelődés történetéhez / MONOK ISTVÁN	119
PÁL JÓZSEF: Nézőpontok. (Tanulmányok a 20. századi magyar irodalomról, tudományról és művelődéspolitikáról.) / TÜSKÉS ANNA	120

### LAUDÁCIÓ

BALOGH MAGDOLNA: Berkes Tamás köszöntése	123
--	-----

ton ugyanakkor rávilágít Sade filozófiájának azon kengességére, hogy a domináns férfi/magát a férfi akaratainak alárendelő nő bináris oppozíciója a karakterek heteroszexuális kapcsolataiban erősen jelen van, tehát a férfival szemben a nő továbbra is alárendelt szerepet játszik. A bináris oppozíciókat tovább erősíti, hogy Sade műveiben a szodómia mint felsőbbrendű, a természet által preferált szexuális aktusként jelenik meg. Mindez azt mutatja, hogy Sade sem szabadul a bináris rendszerben való gondolkodástól: az ő újszerűsége abban rejlik, hogy a homoszexuális védelmében megfordítja a viszonyokat és az eddig nem-normatív viselkedésforma válik normatívvá.

Mint az a kötet felépítéséből is látható, a szerző logikusan, szövegrészletekkel alátámasztva és alapos elméleti megfontolásokkal bizonyítja téziséit. Általánosságban elmondható, hogy jól és érdekes módon alkalmazza a diskurzuselemzés eszközeit Sade szövegeire, következtetéseit a kor szocio-kulturális kontextusának tükrében értékeli. A kötet jól illeszkedik a mai queerelméleti kutatások fő irányvonalaival, amennyiben a társadalmi jelenségek feltáráshoz nyelvészeti és pragmatikai elemzési módszereket alkalmaz. Edmiston érvrendszerének egyik alappillérevé teszi Michel Foucault *A szexualitás története* című munkáját, ezzel sikeresen áthidalva a modern queerelmélet és Sade közötti közel két évszázados különbséget. Így módon a szerző egyrészt közelíti és aktualizálja Sade filozófiájának sarkalatos kérdéseit, másrészt szisztematikusan végigvezeti az olvasót a szexualitásról való gondolkodás változásain, a homoszexualitás identitás és diskurzus kialakulásának történetén.

Ugyanakkor negatívként említené, hogy a megfogalmazás gyakran túl körülmenyes, a szerző folyamatosan ismétlésekbe bocsátkozik, és emiatt helyenként érvelése erőltettnek, kissé görcsösnek hat. Problematikusnak tartom továbbá, hogy az eredeti, francia nyelvű szövegrészletek mellett ott szerepel az angol fordítás is (igaz, ez a franciául nem érő, angoltul olvasó közönség miatt elkerülhetetlen), mivel a forrásszöveg és a fordított szöveg sohasem fog teljes mértékben egyezni, már csak a kultúrspecifikus referenciák fordításából adódó nehézségek miatt sem. Az angol fordításokból kicsit elvész az eredeti jellemző szabadság és szemléletesség, amely az olvasót közelebb viheti mind Sade, mind Edmiston érvelésének megértéséhez. A könyv külleme esztétikailag kellemes,

egységes, tördelése jó, bár a sorköz lehetne szellősebb. A folyószöveg és az idézetek egyértelműen elkülönülnek egymástól. A bibliográfia gazdag és korszerű szakirodalmat tartalmaz, a tárgymutató jól használható. A terület iránt érdeklődők számára a kötet mindenképpen informatív, hasznos tudományos munka.

ARADI CSENGE

**Valentine Toutain-Quittelier – Chris Rauseo**  
(Dir.): *Watteau au confluent des arts. Esthétiques de la grâce*. Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2014, 399 p.

Már első ránézésre megállapíthatjuk, hogy igenyes kiadványt tartunk a kezünkben: a képekkel gazdagon illusztrált tanulmánykötet elsősorban művészetelméleti és esztétikai szempontból vizsgálja a francia rokokó festő, Jean-Antoine Watteau életművét. A kötet 23 tanulmányának 20 szerzője olyan eredményeket sorakoztat fel, amelyek a további Watteau-val és általában a XVIII. századi festészetelmélettel kapcsolatos kutatások alapjául szolgálhatnak, azonban a francia művészet iránt érdeklődő nagyközönség számára is érdekesek lehetnek.

Az «Arts & Société» sorozatban, a Presses Universitaires de Rennes kiadónál megjelent kötetben a szerkesztők két konferencia anyagát gyűjtötték össze, amelyeket Watteau szülővárosában, Valenciennes-ben rendeztek meg 2009-ben és 2010-ben. A korábbi konferencia központi témája a – magyarrá bájnak és kellemnek egyaránt fordítható – „grâce” fogalma, míg a későbbi a tánc volt, de mindkettő középpontjában Watteau és kora állt. A szerkesztők, Chris Rauseo és Valentine Toutain-Quittelier által irt bevezetés ismerteti a kötet célkitűzését – Watteau életműve kapcsán a „grâce” fogalmát tágabb kulturális és művészet-ti kontextusban kívánja elhelyezni –, amit a tudományos szempontból gazdag és alapos tanulmányok segítségével könnyedén elérni.

A kiadvány felépítése átlátható és logikus. A tanulmányokat négy fejezetbe rendezték a szerkesztők: az első kettő a 2009-es, míg a két második a 2010-es konferencián elhangzott előadások alapján készült szövegeket tartalmazza, ezekből 21 francia és kettő angol nyelvű. A tanulmányokat gazdag bibliográfia és névmutató követi. Nagy

számuk miatt nem áll módunkban minden szerzőt és írást részletesen ismertetni, ezért csak néhány, általunk önkényesen kiválasztott tanulmányt mutatunk be.

Az első fejezetet (*Les caractères de la grâce*) a „grâce”-fogalom szematikai elemzését tartalmazó szövegek alkotják. Ezek közül Baldine Saint Girons tanulmánya különösen figyelemre méltó, aki a „grâce” és a „sublime” (fenséges) fogalmát az esztétikai hatás felől közelíti meg és vizsgálja a watteau-i életműben. A második fejezet (*Figures et fortunes de la grâce*) a „grâce” többféle jelentésével és a művészetekben való változatos megjelenési formáival foglalkozik. Nem látunk azonban éles határt a két fejezet között, így nem érezzük indokoltnak a konferencia anyagának két részre bontását, hiszen a tizenkét tanulmány szép egységet alkot. A további hat tanulmányban is olvashatunk ugyanis elméleti megközelítésekről, de a festőhöz kevésbé kötődő és inkább korának más művészeire és társadalmi kérdéseire összpontosító írásokat is találunk ebben a fejezetben. A bevezetésben a szerkesztők felhívják az olvasó figyelmét arra, hogy míg a szépség mozdulatlan, addig a „grâce” a mozdulatban jelenik meg. Ennek jegyében született a kötet második részének szövegei. A harmadik fejezet (*Du geste gracieux à la danse*) a néző képzeletének segítségével kiegészülő, mozgásba lendülő képek köré szerveződik. Bartha-Kovács Katalin, akinek a munkája kiválóan vezet fel a tánc témakörét, a tánc ritmusról ír, Nathalie Kremer pedig arról, hogyan érhető tetten a tánc konkrét Watteau-képeken. A negyedik fejezet (*Métamorphoses du mouvement*) öt tanulmányt tartalmaz, amelyek a tánc témakörén belül önálló egységet alkotnak: a francia táncok és a gálás ünnepségek művészi ábrázolásának kapcsolatát hangsúlyozzák. E tanulmányok közül Hubert Hazebroutc írását emeljük ki, aki a Watteau képein megörökített táncoreográfiákat elemzi.

Szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy nem minden tanulmány kapcsolódik szorosan Watteau életművéhez. Találunk közöttük olyan szövegeket, amelyek általánosságban, vagy más XVIII. századi festők és zeneszerzők művein keresztül vizsgálják a „grâce” és a tánc fogalmát. Célszerűbbnek tartottuk volna ezeket a tanulmányokat egy külön fejezetben összegyűjteni, hogy az olvasó számára egyértelművé váljon, melyek szólnak kifejezetten a festőről, s melyek vonatkoznak inkább

Watteau korára. A tanulmánykötet mindazonáltal – küllemét és tartalmát tekintve is – értékes és szép kiadvány. Valamennyi tanulmány élvezetes olvasmány: Jean-Antoine Watteau életművére összpontosító körbejárják a XVIII. század legfontosabb művészeti ágait, leglényegesebb esztétikai, filozófiai és művészetelméleti kérdéseit.

MOLNÁR LUCA

**Tűskés Gábor: Hagyomány és kritika. Könyvek, könyvbírálatok a kora újkori európai irodalom és művelődés történetéhez.** Budapest, MTA BTK, 2013, 279 p.

A könyvet kézbe véve az első reakcióm, mint a legtöbb szakemberé, hogy gazdag az országot és semmi baj sincsen a könyvkiadással, ha összegyűjtött könyvismertetéseket is lehet újra kiadni. De miért ne, ha a kiadó úgy ítéli, fontos valaki véleményének újraolvasása immáron egy tematikusan felépített kötetben. Aztán találunk még más érvert és ellenérvert is.

Tűskés Gábor az előszóban a *pro* érveket sorolja. Ha az irodalomkritika olyan munkásság, amelynek morzsáit összefoglaló kötetekbe rendezve, mintegy monográfiát ír a szerző, a szakirodalmi kritika is lehet hasonló. Érveket sorol fel abból a nézőpontból is, amely a kutatástörténet, vagyis a néhány évtized alatt többször változó nemzetközi kutatási hangsúlyok, többször divat témák, miként mérték meg az ő olvasatában, miként kötődnek, talán éppen az ő ismertetése segítségével a magyarországi kutatási irányok változásaihoz.

A *contra* érvek a szerző korával kezdődhetnek. Tűskés Gábor termékeny szakíró, de még fiatal. Ha valakinek fontosak a szakmakritikái, szépkorúságban valamelyik tanítványa bizonyára örömmel olvassa újra azokat, és a következő generáció számára összeállít egy hasonló műfajú kötetet. Akár egy-egy tanulmányt is közbeiktatva. Vagy inkább fordítva: a tanulmányok közé, gondolati kapcsolként felillantva egy-egy fontosabb ismertetést. A közölt írások többsége ugyan is könyvismertetés (*Buchbesprechung*), nem kritika (*Rezension*). Mindannyian sok száz ismertetést, néhányszor tíz komolyabb kritikát írtunk. Tűskés Gábor is az opponensi vélemények közül is emel a kötetébe. Igaz az is, hogy az irodalom-,

és művelődéstörténeti doktori fokozat megszerzéséhez írt disszertációk csaknem mindegyike könyv formában is megjelenik, így az opponensi vélemények – minimális átalakítással – a tágabb szakmai közönségnek jó szolgálatot tesznek, ha megjelennek. Ahogy gyakran így is van, vagyis az opponensi vélemény is recenzio.

A szerző tehát fiatal, de ahhoz elég idős, hogy ne lássa, milyen kutatási módszert követve dolgoznak a nálánál 20-25-30 évvel fiatalabb szakemberek. Egy ilyen összefoglaló kötet 1985-ben akár felsőoktatási segédkönyv is lehetett volna. Hogyan látja a nemzetközi kutatási irányokat egy olyan magyar szakember, aki sokat olvassa a nemzetközi, de főként a német szakirodalmat. Ezeket a könyveket csak kevesen vehették kézbe akkor. Ma már azért ez nem okoz lekiáldozhatatlan akadályokat, még akkor sem, ha a jó állapotoktól még mindig nagyon messze vagyunk.

Kinek szól ez az összeállítás? Félek, hogy ez a kötet főként azoknak hasznos, akik maguk is olvasták, de legalább használták az itt ismertetett hatvan egy-néhány könyvet. Ők, akár élvezettel fedezhetnek fel finom utalásokat kutatási programokról, a nyugati szakmai műhelyek hagyományos, vagy újító megközelítéseiről. Azok a hallgatók, fiatal szakemberek, vagy a könyvet nem ismerő szakírók, akik munkájához ezek szükségesek, vagy szükségessé lennének, talán egy *kvázi* tankönyvnek jobban örülnének. Egy monográfiának: így látja Tüskés Gábor azokat a problémákat, amelyek köré az ismertetéseit csoportosította. Igen, magam is ellenzem, hogy a bölcsész szakmában tankönyvek születessenek. Sőt, kételkedve fogadom azt is, ha egy magyar szakember valamelyik másik kulturális csoport, nép, nemzet művelődéséről összefoglalót ír. Am ahogy fontos, hogy nem magyar szemmel is születessen magyar történet, úgy érdekes az is, hogy egy magyar szakember mit gondol mások története egy-egy korszakáról, jelenségről. A nagy kérdés, hogy a korszak-monográfiát, vagy tankönyvet ki váltja-e egy olvasónapló? Ha igen, akkor olyan, amely különböző időben, különböző felkészültséggel írt ismertetésekből épül fel, vagy ezeket egy adott pillanatban birtokolt tudással egységessé kell faragni, vagyis újra ismertetni egy-egy kötetet?

A csoportosítás persze maga is kutatástörténet. A szerző érdeklődése változásainak története is. Mint ilyen, egy önéletrajzi vallomás, tematikus

esszégyűjtemény. Aki ezekről a témákról Tüskés Gábor véleményéről – amelyek különböző időben íródtak – tájékozódni kíván, azoknak mindekképpen hasznos a kötet.

Most én vagyok a könyv ismertetője. Ha arra gondolok, hogy a magam szakmai munkájában tudom-e használni ezt a könyvet, akkor azt kell, hogy mondjam, *nem*. Ugyanakkor ki kell hangsúlyoznom azt is, hogy kiváló könyvek, nagy szakértelmemmel megírt ismertetést vehetjük kézbe. Ráadásul olyan válogatásban, amelyből egy történet kerekedik ki. A kora újkori európai művelődéstörténet egyes részkérdéseinek, egy magyar kutató általi mozaikja.

MONOK ISTVÁN

**Pál József: Nézőpontok. Tanulmányok a 20. századi magyar irodalomról, tudományról és művelődéspolitikáról.** Szege, JATEPress Szegei Egyetemi Kiadó, 2014, 230 l.

Pál József Dante költészete, a XVIII. századi művelődéstörténet, az ikonológia és a szimbólumkutatás, a komparatiztika és a magyar-olasz kapcsolattörténet kiemelkedő kutatója, a Szegei Tudományegyetem Olasz Tanszékének vezetője. *Nézőpontok* című új könyvében összegyűjtötte és kiadta azokat a különböző műfajú írásait, amelyeket 1990 óta négy fő témakörben írt, és amelyek különböző folyóiratokban elszórtan nehezen hozzáférhetők. A kiadvány összeállítása újítás, hiszen eltérő műfajú írások kerülnek egymás mellé részben azonos témában: találunk itt új kutatási eredményeket felmutató szak tanulmányt, szélesebb közönség számára kutatásokat összegző esszét, kiállítás megnyitót, recenzíót. A tanulmányok fogalmakat tisztáznak, új kutatási irányokat tüznek ki, és kiemelik az interdiszciplináris kutatások fontosságát. Az íráskor így összegyűjtve könyvekben eljutnak a tudományos és széles közönséghez.

Az első rész, „Művelődéspolitikai törekvések sorsfordító időkből” címmel öt írást tartalmaz. Négy az 1920-as és 1930-as évek jelenségeivel foglalkozik, ezen belül is kettő Szent-Györgyi Albert tudománysszervező tevékenységével és költészetével. A negyedik tanulmány aktuális kérdése: Horthy szerepének újraértékelése, Horthy és Babits kapcsolatának elemzése, valamint a *Nyugat* utolsó számában publikáló írók további sorsának

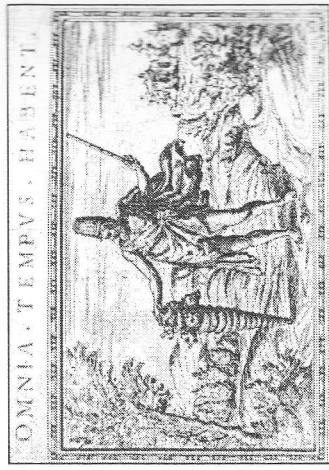
követése. Az 1956-os forradalom utáni irodalompolitikai eseményekről szóló ötödik írás fontos kérdése az erőterek elemzése a II. világháború után, az írók különböző válaszai és a börtönben kikényszerített „életmentő” írások.

A „Babits tanított izére a dalnak” című második fejezetben közölt hat Babits Mihály és Weöres Sándor költészetének egyes aspektusaival foglalkozó írás közül azt emelem ki, amelyik a Weöres Sándor műveit által inspirált szobrok és festmények kiállításának megnyitóján hangzott el először (Szege, Reök-palota, 2013. október 5.). A különböző művészeti ágak egymásra hatása Weöres műveiben is tetten érhető, s ő maga is hatott, hat verseivel fordításaival más művészeti ágak alkotóira.

Az irodalomtudományi kutatás gazdagodását jelzi a komparatista műhelynek szentelt harmadik fejezet, amelyben két tanulmány foglalkozik Vajda György Mihály munkásságával, kiemelve annak összehasonlító irodalomtörténeti és nemzetközi tudománysszervezői aspektusát. A „Szimbólumkutatás – szimbólumelmélet” című tanulmány célja az irodalmi és képzőművészeti alkotások egymáshoz való viszonyának vizsgálata. Ebben párhuzamba állít két XVII. századi, azonos témát, az idő és a bölcsesség hármasságát azonos motívumokkal ábrázoló költészeti és festészeti művet: Giordano Bruno *Eroici furori* (1584 előtt, *Hősi megsejáltságok*) című műve második rész első dialógusában szereplő szonettjét és Tizianónak a könyv borítóján látható, *Az idő allegóriája* című festményét (1565 körül). A két mű közös motívumai – a múltba tekintő farkas, a jelenbeli bátran szembenéző oroszlán és a jövőbe bizakodva néző kutya hármassága – a XVII. századi idő-bölcsesség ábrázolások elterjedt szimbólumai, emblema-gyűjteményekben is gyakran szerepelnek. Az utolsó írás a magyar nyelv és irodalom külföldi egyetemeken való oktatásáról ad panorámát, és felveti, hogy tisztázni kellene: melyik minisztérium feladata a hungarológia gondozása, hiszen a Balassi Intézet korábban a kulturális és oktatási minisztériumokhoz, később a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumhoz tartozott, és 2014-ben a Külügyminisztériumhoz került. A történeti áttekintés után több javaslatot is megfogalmaz a rendszer hatékonyabbá tételére, például a kiterjedtebb lektori hálózat helyett kisebb létszámú, de hatékonyabb professzori hálózat kialakítását.

„Az adathordozó hatalma” című negyedik, egyben utolsó fejezet egyik írásában arról vall Pál József, hogy mely négy könyv kíséri végig útjáraként életét, amelyeket magával vinne egy lakatlan szigetre: Plátón összes művei, a Biblia, Dante *Commediája* és Weöres Sándor versgyűjteménye. A kötet utolsó részéből még ki kell emelni egy írást, amely az európai kánon létrehozására tett kísérleteket mutatja be Dantétől napjainkig. A különböző elvek alapján összeállított kánonok célja kettős: egyrészt az iskolai és egyetemi világirodalmi tanulmányok tantervi programjának összeállítása, másrészt az „eszmétörténeti perspektívába állított európai önismeret”.

Hasznos funkciót tölt be az írók első megjelenésének jegyzéke és a névmutató a könyv végén. Pál József könyve összegzi a szerző kutatásait az irodalom tudománytörténete, Babits Mihály és Weöres Sándor költészete, valamint a hungarológia témakörében, s egyben elvégzendő feladatokat jelöl ki a két világháború közötti és a második világháború utáni magyarországi irodalom történetének árnyaltabb megismerése érdekében.



Fabricii, Principio (1546–1618):

Delle allusioni, imprese, et emblemi... sopra la vita, opere, et attioni di Gregorio XIII Pontefice Massimo libri VI. Roma, Bartolomeo Grassi, 1588. I. kötet, Omnia tempus habent, 30.

TÜSKÉS ANNA

<sup>1</sup> A szerző az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének munkatársa.